

СЛАВЕТНІ ІМЕНА

Брат світла й сонця

Їх звело кохання, спільне бажання удосконалюватися заради культурного зростання свого народу. Співачка й економіст, у важких життєвих обставинах, разом реалізували своє покликання. Їх тернистий життєвий шлях збагатив українську культуру.

Вони познайомилися 4 серпня 1911 року. Цю дату обоє пам'ятали до самої смерті. Того дня в домі Коломийченків у Прохорах Ніжинського повіту на Чернігівщині було багато гарних дівчат, але Федора зачарувала саме Марія Шекун. І не лише принадами дев'ятнадцятирічної юності. Її розумні очі сяяли щирим добром, у поведженні відчувалась аристократична порода. А який мала голос... Дочка військового лікаря Феофана Шекуна гостювала в батькових родичів у Ніжині. А студент Московського комерційного інституту Федір Коломийченко проводив канікули разом із родиною.

Молодечий романтизм, прагнення до досконалості вабили їх одне в одному. Через рік Марія закінчує Єлизаветградську гімназію і вступає до Московської консерваторії. Її лірико-драматичне сопрано удосконалює відомий педагог італієць Умберто Мазетті. А Федір, з яким вони побралися в 1915 році, знайомить її з українською культурою, залучивши до виступів у музично-драматичному товаристві "Кобзар".

Після закінчення інституту в 1917 році Федір Коломийченко працює в Москві в обласному військово-промисловому комітеті й видає україномовний журнал "Шлях" – вісник літератури, мистецтва та громадського життя.

У першому номері, який вийшов у березні на 88 сторінках, редакція зробила програмну заяву: «Останні революційні дні дали небувале вчуття волі і відкрили широкі краєвиди політичного самовизначення та вільного життєбудівництва задля України. Сі обставини вона мусить повно і усякими засобами використати. Вітаючи український нарід з відкритою можливістю вільного життєбудівництва, журнал «Шлях» вважає прямою метою кожного українця – єднання і напружену працю. Утворення зовнішні свобідних форм задля поглиблень і вільних вияв творчого духу, а також поширення, звищення і розквіт рідної культури на початку самостійності України при федеративній згоді з іншими країнами – все мусить об'єднати українців, як всенародне гасло. Ніколи в історії не було так повно поставленим перед українським народом вічне питання: бути чи не бути».

Свої твори представили М. Філянський, О. Кобилянська, М. Рильський, О. Агієнко.

У журналі редактор веде рубрику економічну й політичну. «Лише добре поставлена економіка України зможе надати українському народові вагу в рядах інших країн цілого світу, – стверджує він. – Без розумно поставленого економічного діла України не може бути й речі ані про світлу українську школу, ані про краще українське мистецтво, ані про широке політичне життя на Україні».

У списку співробітників нового журналу – П. Богацький, М. Жук, Г. Журба, О. Кобилянська, А. Кримський, І. Липа, М. Рильський, М. Сріблянський, Г. Чупринка, М. Шаповал. Редакційним відділом «Шляху» в Києві завідує М. Вороний.

У подальших випусках щомісячник розвиває програмну заяву. Публікуючи кращі літературні твори того часу, українські й зарубіжні, аналізуючи культурно-мистецьке, економічне й політичне життя, він переконує нас у тому, що елементи нашої національно-культурної відсталості не є елементами нашого національного обличчя.

У Москві у друкарні акціонерного товариства «Московське видавництво» на Великій Дмитрівці, 26 вийшло чотири номери

журналу. В цей же час видавництво «Шлях» видрукувало окремі книжки: дві Федора Коломийченка «Економіка й Україна», «Революція і життєбудівництво на Україні» й О. Агієнка «Вільний театр».

У липні 1917 року політична ситуація на Україні дозволяє видавати журнал саме тут. Завершує освіту в консерваторії й Марія Шекун-Коломийченко. Подружжя переїздить у Київ. 3 серпня редакція й контора журналу «Шлях» перенесені з Москви в Київ за адресою Мар-Благовіщенська, 123, п. 20. Об'єднаний 5-6 номер виходить у друкарні «Дніпро» на Костельній, 9.

Як і в Москві, «Шлях» – орган незалежної думки. «Перший Універсал Центральної Української Ради – краса народної душі

На фото: сидять Марія Шекун-Коломийченко і Федір Коломийченко

(продовження на стор. 7, 8.)

Поріднила родина Спаських

Вже вдруге представники наукової інтелігенції Ніжина взяли участь у науковій конференції в Санкт-Петербурзі. Цього разу вона була присвячена 225-річчю Мінцкабінету — Відділу нумізматики Державного Ермітажу.

Пленарне засідання розпочалося в урочистій залі засідань «Государственного Совета Российской империи». До учасників звернувся Георгій Вілінбахов — заступник директора Ермітажу, Головний Герольдмейстер Російської Федерації. У вітальному слові він наголосив, що попри сьогоденні економічні та політичні негаразди, музеї були й залишаються охоронцями національної пам'яті. Георгій Вадимович побажав плідної роботи й запропонував усім присутнім вшанувати хвилиною мовчання пам'ять Євгенії Семенівни Щукіної, доктора мистецтвознавства, однієї з талановитих учениць уродженця нашого міста Івана

Спаського, що відійшла у вічність 10 жовтня 2012 року.

Головні напрямки наукових доповідей охоплювали значне коло питань: історія Мінцкабінету; роль перших зберігачів нумізматики колекції Є. Кьолера, Ф. Жили, О. Зографа, О. Ілліна; історія формування нумізматики колекцій російських та закордонних музеїв; питання медальерного мистецтва.

Ніжин на конференції в Санкт-Петербурзі представляли старший науковий співробітник Центру пам'яткознавства НАН України й УТОПІК Сергій Зозуля («До історії надходження перших монет із Ніжинського скарбу 1852 року в нумізматику колекцію Ермітажу») та науковий співробітник Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського, кандидат історичних наук Наталія Дмитренко («Історія формування нумізматики колекції Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського»). Також

була прочитана спільна доповідь викладачів НДУ імені Миколи Гоголя — кандидата історичних наук, доцента Олександра Самойленка та кандидата історичних наук Максима Потапенка («Нумізматики колекція в Ніжинській вищій школі (XIX-поч. XX ст.): до питання формування монет і медалей», які, на жаль, не змогли безпосередньо взяти участь у науковому форумі.

У перервах між засіданнями відбувалось приємне і корисне спілкування. Надовго у спогадах залишаться зустрічі з колегами-ермітажівцями В.О. Калініним, К.В. Лепьохіною, співробітником «Пушкінського дому» Н.В. Понирко, донькою І.Г. Спаського — Л.І. Вуїч та онукою Є.І. Спаської — Н.Ю. Анохіною. Остання передала на постійне зберігання в Ніжинський краєзнавчий музей документи з родинного архіву Євгенії Спаської. Серед яких — її особова справа, спогади про ніжинське дитинство та зустріч із композитором Сергієм Рахманіновим.

Потурбувались організатори конференції й про дозвілля її учасників. Ми мали змогу ще раз помилуватись скарбами, що зберігаються в Ермітажі, відвідати виставку «Медалі безчестя», розміщену в палаці Олексія Меньшикова. Виставку, яка об'єднала медалі з двох найбільших нумізматики колекцій у світі — Державного Ермітажу та Британського музею в Лондоні.

Санкт-Петербург і Ніжин поріднили і спільність наукових інтересів, й ім'я нашого земляка Івана Спаського — краєзнавця, археолога та мистецтвознавця, згодом — хранителя фондів відділу нумізматики Державного Ермітажу.

На фото: автор цих рядків з онукою Євгенії Спаської Наталією Анохіною

Наталія ДМИТРЕНКО

ІНТЕРНЕТ-НОВИНИ

СИН ДВОХ НАРОДІВ

Українці в Білорусі та земляки Пилипа Орлика
відзначили 340-річчя з дня його народження

Мінське громадське об'єднання українців «Заповіт» та громадська комісія з увічнення пам'яті Пилипа Орлика протягом десяти років відроджують ім'я видатного українця на його малій батьківщині – Вілейщині. Їх відповідальне ставлення до громадської справи сприяло тому, що сьогодні широкому загалу української громади, його землякам стає відомішим життя та діяльність Орлика. Члени комісії та об'єднання українців «Заповіт» виступають ініціаторами й організаторами багатьох заходів присвячених справжньому українському патріоту. Вони співпрацюють із Вілейськими районною радою та райвиконкомом, науковими інститутами Білорусі та України, державними університетами, краєзнавцями Вілейщини, що сприяє високому рівню проведених заходів.

2006 року був встановлений пам'ятний знак Пилипу Орлику в селі Косути, 2007 року широко відзначено 335-річчя від дня його народження. За рішенням Вілейської районної ради одну з вулиць м. Вілейка названо на честь Пилипа Орлика. У святкуванні ювілею брав

участь Ігор Лиховий – Посол України в Республіці Білорусь (2007-2009 рр.), українські дипломати, численна група представників української громади, мешканці міста. Вперше в республіці було видано книгу «Пилип Орлик – гетьман та автор першої Конституції України». Тричі проведені історичні читання. В 2007 та 2012 роках, разом із Вілейським райвиконкомом, за участю Посольства України в Республіці Білорусь проведені районні конкурси серед учнів шкіл, коледжів та гімназій на кращий твір, малюнок про видатного земляка. Відбувся конкурс, присвячений 300-річчю ухвалення Першої Конституції України серед студентів історичних факультетів Білоруського державного та педагогічного університетів. Були організовані «Дні українського співу». Члени громадської комісії неодноразово виступали на Республіканському телебаченні і радіо про життя й діяльність Пилипа Орлика. Більше 40 матеріалів надруковано в газеті «Українець у Білорусі», публікувалися дописи в регіональних та республіканських газетах.

Центральною подією 2012 року стало відзначення 340-річчя від дня народження Пилипа Орлика. За підсумками другого районного конкурсу серед учнів учбових закладів Вілейського району, присвяченого ювілейній даті, 23 учасники стали дипломантами та одержали грамоти, подяки від організаторів. Члени Громадської комісії, МГОУ «Заповіт», товариства «Краяни» традиційно взяли участь у престольному святі церкви святих Петра й Павла с. Косути. Сотні людей, що прибули на свято, познайомилися з виставкою української вишивки, фотоматеріалами про діяльність комісії, зустрілися з вокальним

українським ансамблем «Камертон» (м. Кобрин). На початку жовтня в Національному музеї історії Білорусі було відкрито виставку, присвячену 340-річчю від дня народження Пилипа Орлика. У відкритті взяли участь: заступник директора Національного музею історії Білорусі Н.В. Колимага, виконуючий обов'язки голови Вілейського райвиконкому С.М. Деруго, директор Інституту історії НАН Білорусі В.В. Данилович, завідувач кафедри історії Росії й України професор О.А. Яновський, член громадської комісії, радник Посольства України в Республіці Білорусь В.П. Бондар. У місті Вілейка 25 жовтня відбулось засідання «круглого столу» на тему: «Пилип Орлик – син двох братніх народів», у якому взяли участь представники Вілейського райвиконкому, вчені Інституту історії НАН Білорусі, Білоруського державного та педагогічного університетів, Посольства України в Республіці Білорусь, МГОУ «Заповіт», БГОУ «Ватра». У дні святкування ювілейної дати в церкві святих Петра й Павла с. Косути відбулась панахида по гетьману України. До пам'ятного знака представники «Заповіту», Посольства України в РБ поклали квіти та посадили поряд нові кущі калини. Вілейський райвиконком підтримав видання буклету до ювілею Пилипа Орлика.

Діяльність громадської комісії не може бути завершеною до того часу, доки не буде встановлено погруддя Пилипу Орлику. Живемо надією, що й українська держава підтримає увічнення пам'яті справжнього українського патріота на землі, де він народився.

Галина КАЛЮЖНА,
голова комісії з увічнення
пам'яті Пилипа Орлика,
заслужений працівник культури
України

Тернистий шлях «Рідної мови» До 80-річчя виходу першого числа

У січні 1933 року у Варшаві вийшло друком перше число нового науково-популярного місячника, присвяченого вивченню української мови, – «Рідна мова». Головним редактором і видавцем журналу був професор Іван Огієнко. Програмним гаслом видання стали слова самого видавця: «Для одного народу – одна літературна мова, один правопис». За такими словами – глибинний зміст. Адже йшлося про нагальну потребу мовного об'єднання нації, про ідею соборності мови і велику працю заради її здійснення у час, коли в силу історичних обставин український народ і в материковій Україні, і в близькій та далекій діаспорі усе в більшій кількості опинявся в різних державних утвореннях. Народ же, за словами І. Огієнка, який не має спільної літературної мови, – нездorzла нація. Ось чому і була такою актуальною потреба у виданні, яке б замість вузькопрофесійної, філологічної тематики ставило завдання зацікавлення українського громадянства в засвоєнні саме унормованої рідної мови.

Вже з самого початку Огієнкові вдалося згуртувати довкола журналу колектив талановитих авторів-українознавців, серед яких – Б. Кобилянський, Я. Рудницький, Я. Гординський. Характер публікацій визначали основні рубрики «Сучасна літературна мова Наддніпрянської України», «Мова нашої преси», «Канцелярська мова», «Життя слів», «Словник мови Кобзаря», «Новинки з мовознавства», «Мовний порадище для редакторів, видавців, працівників пера», «Граматика малої Лесі» (сторінка для молодших) тощо. З номера в номер друкувалися термінологічні словники за професійними ознаками, зокрема, словники термінів канцелярської, спортивної, авіаційної, автомобільної, пожежної справ.

Такий значний за обсягом і тематикою масив інформації умовно можна згрупувати за трьома напрямками: функціонування, нормування сучасної української літературної мови, її історичний розвиток. Досвідчене перо Огієнка «прочитується» мало не на кожній сторінці часопису, і не лише там, де вміщені понад півтори сотні його праць, а й на численних дописах, замітках, статтях різних авторів, де він робив свої доповнення, примітки, уточнення.

Відчуваючи, як замало для практичного втілення лозунгу «Для одного народу – одна літературна мова, один правопис» лише журнальних сторінок, видавець започатковує, як додаток до часопису, «Бібліотеку рідної мови». Були це книжкові видання, передусім підручники і словники для вивчення української мови, призначені для масового поширення серед українського громадянства та шкільної молоді. Так, лише протягом 1933 – 1934 років у цій бібліотеці вийшли такі книги Івана Огієнка: «Рідне писання: український правопис і основи

літературної мови»; «Рідне писання: словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних»; «Як писати для широких мас»; «Рідне слово: початкова граматика української мови». Посібник «Вчимося рідної мови» вийшов у співтворстві з А. Чайківським, В. Островським та Я. Мандюковим.

Найкращою оцінкою зробленого працівниками цього практично недослідженого нашими науковцями часопису є слова професора Л. Білецького: «Капля довбає камінь не своєю силою, але постійністю. Ось такою каплею, що пробиває камінь нашої байдужості до рідної мови, й байдужий мозок українського обивателя».

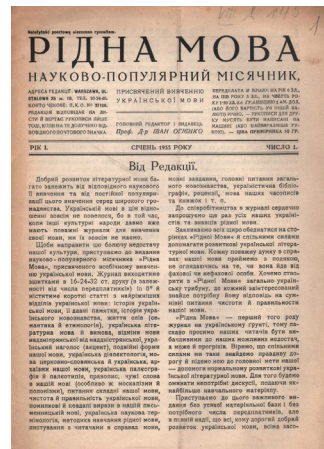
Мав рацію професор Білецький, наголошуючи на байдужості «обивателя». Бо саме до його серця так наполегливо, але не завжди результативно прагнув достукатися Іван Огієнко. І, певне, лише йому одному відомо було, яких сизифових зусиль треба було докласти, аби не зупинитися на півдорозі, не розчаруватися, не опустити руки. Як крик душі сприймають сьогодні його слова з листа, адресованого до Львова Є. Пеленському: «Рідна мова» насилу дише — передплатників мало, не знаю, що й робитиму... Сердечно прошу Вас також взяти ближче інтереси «Рідної мови». Ви добре розумієте, як потрібний такий журнал. За один рік він такі немало зробив. І шкода буде, коли, за браком коштів, він мусить або завмерти, або жевріти».

І таки здолав Огієнко ті перші труднощі. Журнал виходив невпинно, з місяця в місяць протягом семи років. І виходив би й далі, якби у 1939 році не змушений був видавець підкоритися розпорядженню німецьких властей про заборону.

**Микола ТИМОШИК,
доктор філологічних наук, професор
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, лауреат премії
імені Івана Огієнка**

Праця «Рідної мови»

З самим початком 1933-го року появилася в Варшаві (з Василіанської друкарні в Жовкві) перше число науково-популярного мовознавчого місячника «Рідна мова» — по тому невпинно, місяць у місяць, сім літ виходив журнал, скрізь сіючи свої рідномовні ідеї. Рідна мова — головна підвалина духовного життя кожного народу, а її літературна мова — показчик сили та висоти культури нації. У нас стан літературної мови ніколи не був нормальний: найрізніші причини, внутрішнього й зовнішнього походження, завжди заморожували розвій цієї мови ще в її початках, а груба сила суцїда-переможця уважно пильнувала, щоб мова ця належно не розвинулась. Через це

творення літературної української мови ніколи не виходило далі поза окремі особи, через це однієї провідної думки на це в нас ніколи не було.

«Рідна мова» перша відкрито й голосно сконкретизувала рідно-мовні обов'язки народу, вона перша вказала, що це — наші обов'язки. «Рідна мова» перша не побоялася відкрито й голосно сказати, що народ, який не має спільної літературної мови, то нездorzла нація. «Рідна мова» перша проголосила спасенні й необхідні, як повітря людині, головні засади нашої літературної мови: 1. Наша літературна мова мусить бути одна і 2. Вона мусить бути соборна для всіх племен українських, де б вони не проживали!

За сім літ своєї праці «Рідна мова» дала нашому громадянству кілька сот цінних статей на найрізніші теми нашого мовознавства, а серед них багато керівних та провідних засадничого значення. Крім цього, при «Рідній мові» закладалася «Бібліотека рідної мови», що випускала окремі рідномовні праці головним практичного характеру, конче необхідні кожному, хто хотів знати свою літературну мову. В ній же виходила й шеститомова «Складня української мови» проф. Івана Огієнка.

Поволі, але невпинно головні ідеї «Рідної мови» ширились поміж українським громадянством, про що свідчили сотні прихильних листів передплатників та прихильників з усього світу. Листи ці завжди підтримували редактора на душі, і то власне вони найбільш спричинилися до того, що «Рідна мова» не припинила передчасно свого існування...

Тільки сім літ (1933 – 1939) проіснувала «Рідна мова» — сім довгих і тяжких літ — але поставлене собі завдання виконувала чесно: працювала в українських умовах, але не лякаючись тих безперервних погроз, які сипалися на редактора її з багатьох боків.

Недоля ця забрала з цього світу бл. п. Доминіку Огієнко (див. «Раз добром налийте серце» в «Нашій Культурі», кн. 5 за 1937 р.). Редакторів погрожувано висилкою з Польщі, а його переклади богослужбових книжок поліція палила на Волині при до-

21 ЛЮТОГО — МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ РІДНОЇ МОВИ

помозі тих, що прикрашені золотими митрами *...

Але за останні роки почалися й радісні прояви в праці «Рідної мови»: сотні листів від читачів запевнювали, що вони наші рідно-мовні гасла добре розуміють, сприйняли їх і понесуть у життя. Почався й повільний перехід західноукраїнської преси на всеукраїнську літературну мову, появилися молоді поети, що стали писати соборною мовою, а це все підбадьорювало редактора й його співпрацівників до дальшої, ще пильнішої праці. Здавалося, всі нарешті переконалися, яку небуденну працю виповнює «Рідна мова», що ця праця не йде на марно.

Вплив «Рідної мови» на літературну мову Галичини й усієї західної України був показний і сильний. Найперше відгукнулася молодь і по цілій Галичині потворила «Гуртки плекання рідної мови» за тим статутом, як подала його «Рідна мова» 1936-го року. Молодь у своїх журналах і писаннях явно й рішуче перейшла на нову літературну мову, а за нею пішли й старші. І трапилося небувале чудо: Галичина таки заламалася й пристала до соборної літературної мови!

Мушу тут прилюдно згадати, що «Рідній мові» й її виданням завжди щиро допомагала друкарня оо. василіан у Жовкві і матеріально постійно йшла їй на руку.

Та не так склалося, як бажалося. У вересні 1939-го року Варшаву взяли німці й відразу закрили місячники «Рідна мова» та «Наша культура» з їхніми видавництвами, і готове до виходу 82-е число «Рідної мови» вже не появилася. Галичину зайняли совіти, і в Жовкві загинуло не тільки 82-е число «Рідної мови», але й зложене 83-є, зі всіма цінними рукописами, а в тому й праці проф. І. Огієнка: «Безпідметове речення та український наголос», для яких довгі роки збирався матеріал. В «Бібліотеці рідної мови» незабаром мали бути появитися такі вже видрукувані праці І. Огієнка: 1. Складня української мови, том III: Речення й його будова; 2. Український літературний наголос; 3. Життя слів, етимологічно-семантичні нариси; 4. Словник мови «Кобзаря» і 5. Стилiстично-синтаксичні нариси. Усі ці видрукувані праці більшовики попалили разом з цінними рукописами.

Увесь час за 1939-1944 роки ведено настирливі клопотання, щоб німецька влада дозволила видавати «Рідну мову». І три рази влада дозволяла, але вимагала добути ще дозволу й від «Українського видавництва». Видавництво тоді дозволяло, але вимагало писаного дозволу від німців. І наново складене вже в Варшаві 82 число «Рідної мови» довелося розкидати. Так само чотири роки пролежала

«Граматика української мови» Ів. Огієнка, але видана не була, і відроджені українські школи на Холмщині так і не мали підручника для вивчення української мови.

Надійшло літо 1944-го року. Німці силою евакуювали Холмщину, але бібліотеку й архів проф. І. Огієнка вивезти з Варшави зреклися, й там загинув науковий матеріал для видавництва «Рідної мови» та «Нашої культури». Загинули такі готові до друку праці Ів. Огієнка: 1. Складня української мови, тт. IV - V - VI; 2. Українська літературна вимова; 3. Історія українського друкарства, томи II-VI; 4. Мова українських дум; 5. Граматика мови Тараса Шевченка; 6. Мова Метрики Литовської XIV-XVI віків; 7. Мова молдавських грамот XIV-XVII віків; 8. Історія української мови, для якої було зібрано понад півмільйона карток, виписок із найрізніших стародавніх джерел.

Сьогодні, оглядаючись на цей тяжкий тернистий шлях «Рідної мови», спокійно можна сказати: зроблено все, що було в силі людській, щоб чесно й достойно стояти на сторожі слова. Працю докінчить наступне покоління.

Іван ОГІЄНКО

Іван Огієнко (митрополит Іларіон).
Історія української літературної мови, –
Київ, «Либідь», 1995

ЧАС СОЛІДАРНОСТІ

ЗБЕРЕЖИ!

Автор ідеї Ірина Фаріон. Автор роботи Юлія Сироватська

У грудні минулого року, напередодні свята Андрія Первозванного, у Львівському національному університеті імені Івана Франка відбулася знаменна подія для українського суспільства. Ініціативна група у складі професорів та доцентів вищих навчальних закладів Львова, Києва, Ужгорода, Кіровограда, Івано-Франківська звернулася до інтелігенції України з пропозицією про створення Всеукраїнської асоціації викладачів української мови й літератури.

Установчі збори, на які з'їхалися філологи-україністи з Дніпропетровська, Донецька, Дрогобича, Житомира, Запоріжжя, Києва, Ніжина, Кіровограда, Луганська, Одеси, Полтави, Рівного, Сум, Івано-Франківська, Ужгорода, Херсона, відкрив ректор університету Іван Вакарчук. Далі звучали наукові доповіді.

Марію Зубрицьку зі Львова, Григорія Клочека з Кіровограда, Ольгу Слоньовську з Івано-Франківська, Галину Мацюк зі Львова непокоїть сучасний стан викладання української мови та літератури, звуження функціонування української мови в державі. І тому професор НАУКМА Володимир Панченко свою доповідь назвав так: «Викладачі української мови і літератури: час солідарності».

Його й обрано головою Асоціації. А також створено Генеральну раду, Ревізійну комісію. Збори затвердили Статут Всеукраїнської асоціації викладачів української мови й літератури, обговорили та прийняли план діяльності на 2013-2014 роки, затвердили символіку, гасло та емблему; прийняли Ухвалу установчих зборів та затвердили декларацію про утворення Асоціації. Важливим аспектом події, яка відбулася, є звернення до Верховної Ради

VII скликання з вимогою скасувати Закон України «Про засади державної мовної політики». Асоціація пропонує свою допомогу в розробці основ гуманітарної політики в Україні.

Всеукраїнська асоціація викладачів української мови й літератури ставить за мету ініціювати докорінне переосмислення мовно-літературної освіти та сприяти законодавчому закріпленню її нових стандартів, таким чином дієво протистояти викликам часу і виборювати культурно-освітній простір для рідного слова.

Вищу навчальну школу нашого міста на Установчому з'їзді представляли доктор педагогічних наук, професор Юрій Бондаренко, доцент кафедри української мови Станіслав Зінченко з Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя та доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Ніжинського агротехнічного інституту Національного університету біоресурсів і природокористування України автор цих рядків.

Щиро дякуємо Благодійному фонду «Ніжен» і його генеральному директору Миколі Шкурку, які матеріально підтримали нашу участь у форумі українців.

Вікторія ХОМИЧ

Звитяжна праця доктора Мезенцева

Ім'я цього науковця вперше я почув ще під час навчання на історичному факультеті Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т.Г Шевченка. Тоді, майже 35 років тому, молодий 26-річний викладач археології Володимир Коваленко знайомив нас з усіма провідними дослідниками епохи Русі-України. Тож і талановитого киянина, співробітника Інституту археології Академії наук УРСР Володимира Мезенцева ми запам'ятали. Роком пізніше пан Коваленко подарував мені невеликий твердий папірець, відправивши який за відповідною адресою до Москви, можна було отримати через рік одну з перших книг Володимира Мезенцева. Та не судилося. Бо у 1983 році вчений, якому не було й тридцяти, емігрував із Союзу. А книга поповнила список заборонених до видання.

Зустріч

І ось минулого літа, напередодні свята апостолів Петра й Павла, я зустрів корифея археології, доктора історії, професора Канадського інституту українських студій Володимира Мезенцева у своєму обійсті в Новгороді-Сіверському. Але спочатку трохи споминів.

Коли два роки тому голосно заговорили про потребу відновлення української духовної святині епохи Івана Мазепи – храму Покрови Божої Матері у с. Дігтярівка на Новгород-Сіверщині. Володимир Мезенцев чи не першим заходився ширити за океаном серед української громади Канади та Америки прохання директора Науково-дослідного інституту архітектури та містобудування у Києві Сергія Юрченка про допомогу. В Інтернеті було розміщено звернення вченого з Торонто. Справа зрушила з місця. Розпочалося те, про що мріяли національно свідомі українці всі двадцять останніх років незалежності. На зміну затьняній духовній руїні прийшло відродження. Через деякий час пан Мезенцев прилетів із Канади у Дігтярівку, щоб побачити стан пам'ятки, яку звів гетьман Іван Мазепа на початку XVIII століття, доторкнутися до величних залишків святині-свідка яскравих історичних подій.

Все побачив, поспілкувався з провідними зодчими, які теж мріяли відновити минулу велич одного з найкращих витворів українського бароко, котре підняло у небо п'ять ажурних бань, що виблискують на сонці! Тут, за участі місцевого благочинного УПЦ Київського патріархату отця В'ячеслава (Павленка), гостю з-за океану розповіли про події останніх часів навколо церкви Подесення. Тоді й мені через листування вдалося встановити зв'язок із паном Мезенцевим.

І ось я зустрічаю гостя з Канади, вченого зі світовим ім'ям на порозі свого помешкання. Він простий і зрозумілий у спілкуванні, вміє уважно слухати. А ще має шалений запас інформації найвищого наукового гатунку, феноменальну пам'ять. Тож, мабуть, не випадково, спонтанно залишивши на початку 80-х Радянський Союз, Володимир Мезенцев у чужому краї зміг по пам'яті відновити немало з власного наукового доробку.

Годинник уже давно пробив північ, а ми продовжували розмову. І на те була причина. Адже хотілося почути якомога більше від свого кумира археології часів студентства. Тож стрімкий час не став на заваді спілкуванню однодумців. До речі, професор із Торонто й сам давно використовує за потреби нічний час.

– Часто працюю до п'ятої ранку, – каже пан Володимир. – Адже наукова робота не знає перерви. А ніч – то спокій і рівновага в ритмі. Ось і працюєш спокійненько. Хочеться наздогнати те, що не вмістилося в денну частину доби.

Згадуючи українських достойників

Звичайно, спілкування з високим гостем вималювало конкретні лінії розмови. Провідними стали теми про майбутнє Дігтярівського храму, продовження археологічних досліджень у Батурині. До речі, пан доктор одинадцять років із колегою Володимиром Коваленком, а у 2012-му – із заступником директора Центру археології та стародавньої історії Північного Лівобережжя при Чернігівському національному педагогічному університеті ім. Шевченка Юрієм Ситим очолює міжнародну археологічну експедицію з вивчення козацької столиці XVII – початку XVIII століть.

Також розмовляли про українську громаду Канади та США. Бо саме завдяки благодійництву тамтешніх щирих українців з'явилась можливість реалізувати в Україні різні гуманітарні проекти з відновлення нашої минувшини. Пан Володимир Мезенцев з великою шаново називав кілька десятків імен друзів великої України з-за океану, які доклали зусиль до відновлення пам'ятки у Батурині та Дігтярівського храму на Новгород-Сіверщині. А ще він подарував цікаві авторські матеріали на тему історико-археологічних досліджень резиденції Івана Мазепи в Батурині. Вперше їх було надруковано 2011 року у знаних тижневиках «Гомін України» та «Свобода», які уважно читає українська діаспора в Америці та Канаді.

Згадали й доктора медицини пані Марію Фішер-Слиж, яка теж свого часу була в гостях у автора цих рядків. Її, як і доктора Мезенцева, у наш край покликано бажання побачити українські святині, відчутти серцем дух справжніх початків Русі-України. Своім приїздом на початку XXI століття пані Фішер-Слиж проклала стежину нового спілкування та допомоги Сіверському краю. Пані Марія брала участь у багатьох різних проектах в Україні, підтримувала й Батуринську міжнародну експедицію. А ще налагодила зв'язок із Суспільною службою Торонто, через яку зробила немало добродійних справ на підтримку малозабезпечених чи постраждалих від стихійного лиха. Також передавала до бібліотек книжки українських авторів, зокрема з Канади та Америки. Тут у старовинному Новгороді-Сіверському на краю української землі, за кілька кілометрів від Росії, назавжди у пам'яті залишився образ невтомної українки з Торонто, яка спочила у Бозі наприкінці минулої зими...

Відроджувати вже сьогодні

На фаховому рівні йшлося і про перспективи розвитку історико-культурних можливостей Новгород-Сіверського краю разом з усіма пам'ятками минушини, яких у Подесенні немало і які, як не прикро, руйнуються й далі. Адже пан Володимир добре знає не тільки археологію, а й архітектуру різних історичних епох. Неодноразово в розмові він акцентував увагу на тому, що коли є хоч якась можливість відродити історичну пам'ятку, то це треба робити, незважаючи на ступінь ушкодження споруди. Він наводив немало таких прикладів із європейської практики. Можливо, через таку турботу розумних людей так модерново і виглядає культурно-історична спадщина провідних європейських країн. У нас руйнація історичних об'єктів – це пожиттєвий вирок. Наприклад, у Новгороді-Сіверському майже 90% пам'яток архітектури, особливо доби Козаччини, на межі руйнації.

Справа життя

Володимир Мезенцев приїздить до України кожного року. До душі великому українському історикові XXI століття і

наша природа. Можливо, це також впливає на рішення продовжувати активну місію на теренах Гетьманщини. До того ж, найуразливіша пора життя вченого була в Києві. Адже після закінчення Київського університету ім. Т.Г.Шевченка 1975 року Володимир Мезенцев упродовж семи років, до виїзду з Союзу, працював в Інституті археології Академії наук УРСР. Тоді ж він доклав чимало зусиль, перебуваючи в експедиціях на пам'ятках середньовічного Подніпров'я, Подністров'я, Ольвії.

А ще Осло, Шпіцберген... Потім був Гарвард, мрія кожного дослідника, де Володимир Мезенцев наполегливо трудився впродовж 1984-1987 років у всесвітньовідомому університеті. З 2001 року у козацькому місті Батурина, відродженому з попелу після трагедії 1708 року, доктор історії пан Володимир Мезенцев, представляючи Торонтський університет, вдало виконує функції директора археологічного проекту від канадської сторони. Напевно, в тому, що робота експедиції не згорнулася й нині, є велика заслуга канадської та американської сторін. Допомагають такі інституції, як Товариство ім.

Шевченка в Америці, Понтифікальний інститут середньовічних студій Торонтського університету. З 2001 року цей проект спонсорує Канадський інститут українських студій (КИУС), Наукове товариство ім. Шевченка в Америці та Понтифікальний інститут середньовічних студій у м. Торонто в Канаді. Також на різних етапах до цієї справи доклали зусиль Фонд кафедр українознавства при Гарвардському університеті, Меморіальний фонд ім. Марусі Оніщук та Іванка Харука, кредитна спілка «Будучність», фундація «Прометей» (Торонто) та Фонд «Поміч Україні» (Монреаль, Канада). Немало можна назвати й приватних осіб, які давали кошти на здійснення мрії багатьох українців. Серед усіх достойників, які складають чималенький список, звичайно, на поважному місці ім'я Володимира Мезенцева – українця з великої літери, людини з вірою в душі та полум'яною любов'ю в серці до землі своїх пращурів, до України-Русі.

Борис ДОМОЦЬКИЙ,

історик, м. Новгород-Сіверський-Деснянка вільна № 6 19 січня 2012

Брат світла й сонця

продовження, поч. на стор. 1

й серця. Другий Універсал чорним тавром наліг на людський дух... революція була не наша, не українська. Другий Універсал кинув народ під кермо московського народу. Ми пішли шляхом замкнення. До рівенства, до братерства, до соціалізму – це єдиний шлях Української революції», – читаємо в 5-6 номері. Так вважає Федір Коломийченко. В цей час його обирають членом Української Центральної Ради. Він працює економістом міністерства торгівлі й промисловості, секретарем міністерства праці.

Редактор-видавець оперативно, ґрунтовно і жваво відгукується на події політичного життя. Ось його думки про жовтень 1917-го: «Люде, що на наших очах йшли разом з українським пролетаріатом і котрі при нас же стали біля певної влади, у значній кількості думають, що настав час бути й їм генералами. Гадають, що болотом з-під шин генеральського автомобіля можна буде бруднити піших людей і надалі. Так можуть гадати виключно ті, що бажають побіди над демократією».

У січні 1918-го «Шлях» прагне глибше виявити творчий дух української нації. В редакторському вступі читаємо: «Політика може бути хіба що засобом утворення вищих цінностей, а ні в якому разі не керовником, глибокою думкою людей, філософською мислю. Нам потрібно, аби дух вільного народу мав би свободний доступ до найвищих щаблів культури всього людства. І тому на незалежність України ми дивимось лише, як на один з факторів напруження, як на один з щаблів до нашої мети, як на одну із формувань незалежної думки».

Такому прагненню відповідає і зміст видання. Тут панує романтизм Максима Рильського, Миколи Вороного, Мико-

ли Філянського, цікаві переклади з перських поетів Агатангела Кримського, поезії у прозі Катюля Мандеса в перекладі Миколи Вороного. Вільно виявляють себе Христіна Алчевська, Ольга Кобилянська, Гнат Хоткевич, Олександр Олесь, Валер'ян Поліщук. Це були нові українські інтелектуали, розкуті і не затиснуті певною традиційною нормою, які сприймали мистецтво як особливий специфічний спосіб і знання реальності, а не як додаток до ідеології. Вони дорого заплатили за поневаження полонів.

У січні 1919 року вийшов останній номер журналу. Поки що невідомі причини цієї події. А зі свідчень Марії Шекун-Коломийченко і самого Федора знаємо, що в 1919 році вони разом гастролюють із концертами в Галичині, потім в Італії. Зі вступним словом про стан української музики перед концертами виступає Федір Коломийченко. Він знаходить місце й час, щоб укотре показати велич української нації. У відповідь – схвальні відгуки тих, хто познайомився зі справжньою українською музикою через творчість композиторів Миколи Лисенка, Дениса Січинського, Павла Сениці, Ореста Нижанківського, Левка Ревуцького, Кирила Стеценка, Якова Степового.

Через Польщу і Галичину у 1920 повертаються в Київ і тут дізнаються, що їх розшукувала ЧК. Федір Коломийченко прибирає прізвище Жук і переховується в квартирі М. К. Заньковецької на вулиці Великій Васильківській, 121.

З Києва 1920 року перед приходом білополяків подружжя вибирається різними способами. Але в концертних програмках 1921, 1924, 1926, 1927, 1929 років знову зустрічаються прізвища

(Закінчення на останній сторінці.)

Брат світла й сонця

продовження, поч. на стор. 1

Марії Шекун-Коломийченко і Федора Жука. В 1929 році він – уповноважений Радянської філармонії, яка організовує гастролі співачки на Закавказзі і Середній Азії.

Це була остання щаслива подружня гастроль. 2 листопада 1930 року Федора Коломийченка засудили у справі «СВУ». Для

братів світла й сонця почалася кривава дорога до посмертної слави. Федір Коломийченко повернувся із заслання через три роки, але їхній шлюб із Марією вже не склався.

Якою була доля Федора до 1937 року, сказати важко. Марію Шекун-Коломийченко заарештували 23 вересня 1937 року за те, що вона в 1920 році нелегально перейшла кордон із Польщі в Радянську Росію нібито з метою шпигунської діяльності. Через два місяці допитів її примусили підписати зізнання про те, що вона збирала розвідувальні дані, які передавала колишньому чоловікові Федору Коломийченку. На цій підставі у Брянську заарештовують Федора, котрий не може повірити в зізнання Марії.

Сталося те, від чого застерігав редактор-видавець 1918

року: політика тимчасових можновладців стала “філософською мислю”, яка закрила доступ до найвищих щаблів культури людства, перервала традицію. Надія й віра літераторів 20-30 років відгукнулася бідом і болем у поезії Василя Симоненка, Василя Стуса – пророків 60-70 років ХХ століття.

Уславлену співачку, опісану схвальними рецензіями в радянській пресі і звільнену від податків за художню цінність її виступів, розстріляли 3 березня 1938 року. Цього ж року розстріляли й Федора Коломийченка. 1956 року на запит Юрія Коломийченка про долю батьків Генеральна прокуратура СРСР Марію Шекун-Коломийченко і Федора Коломийченка реабілітувала.

20 березня 1954 року об'єднання українських письменників у США «Слово» надіслало телеграму на адресу другого Всесоюзного з'їзду письменників, у якій відзначалося: «1930 року друкувалися 259 українських письменників. Після 1938 року друкувались тільки 36. Просимо в'яснити в МГБ, де і чому зникли з української літератури 223 письменники?»

До списку знищених інтелігентів треба додати й імена Марії Шекун Коломийченко та Федора Євдокимовича Коломийченка, як до болю необхідну ланку у вивченні рідної культури.

На фото: учасники концерту, присвяченому пам'яті Марії Шекун-Коломийченко і Федора Коломийченка

У грудні минулого року студенти факультету культури й мистецтв Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя присвятили вечір-концерт 120-річчю від дня народження Марії Шекун-Коломийченко.

У художньому відділі Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського репертуар співачки за виставленими афішами, програмками й журнальними публікаціями 20-х років минулого століття відтворили лауреати всеукраїнських і міжнародних конкурсів Любов Пархоменко, Сергій Гладарьов, Ярослав Йотка, Марія Рабінчук, а також Сергій Охонько, Богдан Тонкошкурий, В'ячеслав Петрик, Яна Яміна, Світлана Сікорська.

Їм допомагали концертмейстери Галина Брюзгіна та Ольга Сінельнікова.

Про тернистий життєвий і творчий шлях українських культурних діячів розповідала ведуча концерту — автор цих рядків.

Надія ОНИЩЕНКО

Засновник – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Реєстраційне свідоцтво № 352-24ПР, серія ЧГ, від 6 березня 2007 року
Розрахунковий рахунок: код 021125668 р/р 25223003000 в МФО 853592 (для Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою)

Склад редакції:
Бойко О.Д., докт. політ. наук, проф.,
Мельничук О.В., докт. фіз.-мат. наук, проф.,
Астаф'єв О.Г., докт. філол. наук, проф.,
Михед П.В., докт. філол. наук, проф.,
Онищенко Н.П., чл. Нац. спілки журн. України,
Самойленко Г.В., докт. філол. наук, проф.,
Стребкова І.О.
Макет та верстка - Іваницька О.І.

Адреса редакції:
Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою кімната 210
вул. Крапив'янського, 2, м. Ніжин, 16602, Україна
Тел./факс: (04631) 7-19-59
E-mail: ukr_diaspora@ukr.net, ndu_diaspora@mail.ru
<http://in.ndu.edu.ua/ua/gov.php>